

OPINIÓ

LA INVESTIGACIÓN EN L'EDUCACIÓN FÍSICA ESPANYOLA: UN ÍNDEX PER AL FUTUR

Juan Miguel Fernández-Balboa,
University of Northern Colorado, U.S.A.

Paraules clau: metodologia, investigació, educació física, Espanya.

Abstract

On the threshold of the 21st Century it is necessary to lay out our professional perspectives, and one of these is connected to the field of research. The object of this article is to provide a conceptual framework for research in Spanish physical education. The questions which this conceptual framework bring up are the following: a) what meaning does knowledge have in relation to «reality», b) what are the intentions of the research, c) what are the most appropriate methods of research, d) what themes should be investigated, e) what contexts can and should be investigated, f) who and with whom can we investigate, g) what means are necessary to investigate, h) what aspects political and ideological crop up in an investigation, i) what ethical principles should be taken into account when investigating and j) how does investigation influence in the professional practice.

Resum

A les portes del segle XXI cal plantejar-se les nostres perspectives professionals, i una d'aquestes perspectives es relaciona amb el camp de la investigació. Aquest article té per objecte proporcionar un marc conceptual per a la investigació en l'educació física espanyola. Les qüestions que aquest marc

conceptual planteja són les següents: a) quin significat té el coneixement en relació a la «realitat», b) quins són els propòsits de la investigació, c) quins mètodes d'investigació són els més apropiats, d) quins temes han d'ésser investigats, e) a quins contextos es pot i s'ha d'investigar, f) a qui i amb qui podem investigar, g) quins mitjans són necessaris per a investigar, h) quins aspectes polítics i ideològics

intervenen en la investigació, i j) de quina manera pot la investigació incidir en la pràctica professional.

Introducció

A les portes del segle XXI, la nostra professió ha de plantejar-se noves direccions i perspecti-

(1) L'anàlisi de les revistes espanyoles d'educació física en els darrers anys (per exemple *Apunts. Perspectivas de la Actividad Física y el Deporte*, *Revista de Educación Física*, *Revista Española de Educación Física y Deportes*) mostra que la majoria dels articles publicats no són de caràcter empíric sinó metodològic; i que, dins dels treballs d'investigació, un nombre desproporcionat es refereix a l'aspecte del rendiment esportiu, no al pedagògic. Recentment, s'han publicat tres llibres importants respecte a la investigació de l'ensenyament de l'educació física: Camerino, O (1995), *Integració metodològica en la investigació de l'educació física*. Lleida: Saladrígués, del Villar Álvarez, F. (editor) (1996), *La investigación en la enseñanza de la educación física*. Càceres: Universitat d'Extremadura, Devis, J. (1996), *Educación física, deporte, currículum; investigación y desarrollo curricular*. Madrid, VISOR dis, SA.

ves amb la finalitat d'assolir la maduresa i el prestigi internacional. Una d'aquestes direccions i perspectives està relacionada amb el camp de la investigació. En aquests moments, la investigació en l'educació física espanyola està en una fase incipient, atès el nombre d'estudis en aquesta matèria, especialment en l'aspecte didacticopedagògic, és encara molt escàs (1). El propòsit de la meua exposició és proporcionar una marc conceptual sobre la investigació en l'educació física espanyola, tant a l'escola, com en la formació del professorat.

Però abans d'entrar de ple en el tema de la investigació, m'agradaria situar-lo. Atès que aquest tema pot tractar-se des de molts punts de vista, en aquesta ocasió he optat pel següent. Imaginem-nos que tenim un tom gruixut davant de nosaltres, les tapes marró del qual exposen en el seu títol en lletres daurades: «*La investigació en l'educació física espanyola*». La simple presència d'aquest imposant volum i la magnitud del seu títol atrauen la nostra atenció i, lògicament, decidim obrir-lo. Quina serà la nostra sorpresa, tot i així, quan en fer-ho ens adonem que moltes de les seves pàgines estan en blanc i la majoria dels seus capítols sense escriure. El llibre no té ni índex. De totes maneres, com que el nostre entusiasme principal encara hi és, encara que ara en certa manera estroncat, i amb la curiositat que és natural en tot intel·lectual, ens posem a llegir el que hi ha. D'això poc, com en tot!, hi ha parts molt interessants i útils, escrites per autors eminents i brillants. La resta, per què no admetre-ho?, només podem qualificar-ho de mediocre. Quina desil·lusió!

Doncs bé, més per instint que per raó, i amb l'objectiu de presentar-vos alguna cosa que, segons el meu parer, val la pena, m'he pres la llibertat de delinear el seu índex. Amb un tema tan complicat i controvertit com és el de la investigació, seria ingenu per la meua part intentar, en més o menys una hora, descriure tot el que el llibre podria expli-

car, descrivint les seves històries i il·lustrant els seus dibuixos. En lloc d'això, el que faré serà simplement anomenar els seus personatges i paisatges, les seves trames i tragins, les seves possibilitats i els seus poders. La resta queda en les vostres mans.

No cal dir que la meua exposició, en termes d'estil i contingut, és fruit dels meus pensaments i experiències, i per això, sóc conscient de la seva limitada validesa. De totes formes, el que sí espero és que, com a mínim parcialment, les meves paraules sonin a veritat. Aquesta mínima contribució em faria sentir satisfet. Per això, amb la intenció no de professar, sinó d'establir les bases per a un digne diàleg entre col·legues, vull perfilar les bases de la nostra investigació. Després vosaltres podeu modificar-les de la manera que cregueu més convenient. L'important és que, al final d'aquesta trobada, el nostre entusiasme i energia s'hagin renovat i que a la vegada siguem capaços de perfilar un guió útil amb el qual començar a escriure les pàgines del, fins ara, malaguanyat tom.

El significat del coneixement en relació amb la realitat

«En aquest món traïdor» —diu el refrany— «res és veritat ni mentida: tot ho és segons el color del cristall amb què es mira». Aquest concepte pot servir-nos de punt de partida per analitzar la naturalesa del que anomenem «coneixement» o «saber». Dit d'una altra manera, la investigació en l'educació física, no es pot envestir sense abans plantejar-nos el significat i la naturalesa del coneixement.

Contràriament a la creença popular, el coneixement és més una qüestió de comprensió que de memorització de dades. En aquest sentit, el coneixement requereix tant racionalitat com creativitat. Encara que és

cert que hi ha dades que no es poden negar, també és cert que el saber depèn de la realitat que ens envolta, és a dir, podem afirmar que hi ha lleis naturals pràcticament irrefutables (p. ex.: $p.v = p'.v'$). Però, des d'una altra perspectiva potser menys «científica» i objectiva, encara que segons la meua opinió igualment valuosa, també podem dir amb confiança que en molts casos la «realitat» d'una persona és diferent a la «realitat» d'una altra (no diuen que els toros es veuen millor darrera la barrera?). En ambdós casos, els nivells de coneixement i els graus d'enteniment d'aquestes persones pel que fa a un fenomen particular («la veritat o la mentida») seran diferents ja que els contextos i circumstàncies («el color del cristall amb què es mira») també són diferents.

Un cop establerta aquesta premissa, podem centrar-nos en una altra qüestió: què significa «investigar»? Investigar, per més voltes que se li doni, simplement significa buscar una solució a un problema, pregunta o fenomen determinat (alguna cosa que ens intriga). Per això, per obtenir una base d'investigació àmplia, és fonamental no només poder fer preguntes respecte de molts temes (aquí és on la creativitat entra en joc), sinó que també és imprescindible saber apreciar la realitat, racionalment des de diferents punts de vista. Malauradament, això sempre no serà així, ja que la nostra habilitat per plantejar-nos preguntes i problemes és normalment bastant limitada. Encara que aquest no és el tema d'aquesta ponència, cal recalcar que el fet que el nostre sistema educatiu, al qual la majoria de nosaltres hem estat exposats durant diferents dècades, ha limitat la nostra capacitat crítica i creadora, de manera que ens releguen majoritàriament a *respondre* (no a *plantejar*) preguntes. A més, aquests preguntes han tingut un *caràcter puntual* (no *explorador*), i això, consegüentment, ha limitat la nostra capacitat descobridora. Dit d'una altra manera, si no sabem plantejar-nos certes preguntes, el més prob-

able és que no arribem a certes respostes (a no ser per casualitat; i això diu molt al nostre favor).

En aquest sentit, ens serà útil introduir el concepte de *paradigma* (Brustad, en impremta; Sparkes, 1992). Un paradigma no és més que un punt de vista compartit per un grup de gent. La significança es troba en el fet que a més d'afectar la nostra manera de pensar i de veure el món, també incideix dràsticament en la nostra manera d'actuar, en els nostres hàbits professionals i relacions amb els altres. En l'àmbit de la investigació, els dos paradigmes més comuns són el quantitatiu i el qualitatiu. Per exemple, quan diem que el món que ens envolta està basat en una realitat única i que aquesta la podem descobrir i generalitzar a altres contextos a través del procés positivista (l'anàlisi de les parts per descobrir i dictar lleis sobre el tot), podem dir que el nostre paradigma és científicodeductiu o quantitatiu. D'altra banda, quan afirmem que en lloc d'haver-hi una realitat única i estable, aquesta canvia depenent del context i de les circumstàncies, el paradigma que regeix aquesta afirmació és l'inductiu-qualitatiu.

El paradigma científic-deductiu, sens dubte, ha estat el dominant en el camp de la investigació en els últims segles i més recentment en el camp de l'educació física a Espanya (sobretot en l'àrea del rendiment esportiu). Com a conseqüència, precisament perquè les preguntes que de forma tradicional ens hem plantejat s'han cenyit a aquesta manera de pensar, el nostre coneixement també ha estat limitat. Afortunadament, la nostra professió està començant a incloure el paradigma inductiu-qualitatiu en el seu repertori i això progressivament ens permetrà corregir la nostra miopia paradigmàtica, plantejar-nos noves preguntes i divisar noves àrees del saber.

Els propòsits de la investigació

Una altra qüestió important a l'hora d'investigar és preguntar-se les raons. Saber el «per què» és molt important, ja que això ens marca la direcció *a priori*. De fet, quan ens plantegem els propòsits, el que fem és traçar una trajectòria i apuntar cap a una fita determinada. Per exemple, nosaltres podem investigar amb la intenció d'avaluar una situació o context, explicar un esdeveniment, predir els efectes d'un fenomen, criticar certs processos i programes, prescriure certes pautes o transformar certs temes i tradicions. Altres raons per les quals investigar poden ser: a) per entendre el nostre passat, b) per poder explicar un complicat problema, c) per prendre decisions i e) per formar-nos (o informar-nos) millor a nosaltres mateixos.

Les conseqüències de la nostra investigació, *a posteriori*, a curt i llarg termini, i per a aquells que es poden beneficiar d'ella, també han de ser considerades amb cura. Com veurem més endavant, la investigació no es pot percebre de forma aïllada sinó que, al contrari, ha de situar-se dins dels marcs socials, eticopolítics i econòmics. En aquest sentit, un dels propòsits de la investigació ha de ser descobrir els factors que afecten aquests marcs, promoure diferents veus i relatar alternatives històries. Aquestes veus i històries, per exemple, són les del derrotat i les de l'oprimit. Igualment, veus i històries que han estat tradicionalment suprimides i ignorades, les que Andrew Sparkes anomena «aquells absents» (p. ex.: feministes, vegeu Scruton & Flintoff, 1992; homosexuals, vegeu Sparkes, 1997; persones amb deficiències físiques o mentals) també han d'exposar-se a la llum. Segons el meu parer, la investigació en el nostre camp ha de transcendir la simple descripció dels fets i adoptar una actitud de justícia i igualtat social, advocada i crítica constructiva i

transformativa (Evans, 1993). Sense aquesta actitud, poques coses canviaran.

Els mètodes de la investigació

Quan parlem de «mètodes», ens referim a la justificació del procés que utilitzarem per solucionar el nostre problema. Evidentment, quants més mètodes sapiguem, més problemes podrem resoldre. El problema sorgeix quan només sabem un mètode d'investigació. En aquest cas, el que passa és que caiem en dos errors fonamentals. Un és que generem preguntes només en virtut del mètode, és a dir, si només disposem d'un martell, el que fem és buscar els claus per clavar. Això és el contrari del que hauria de passar, atès que el problema sempre ha de precedir el mètode. El fet de tenir claus que clavar és el que ha de determinar l'ús del martell. L'altre error es dona quan generem una pregunta i, per manca de coneixement del mètode adequat, intentarem respondre-la amb l'únic mètode que disposem. Si continuem amb la nostra metàfora, veiem que és com quan tenim cargols que cargolar, els clavem amb un martell perquè aquesta és l'única eina de què disposem.

Si volem avançar en el coneixement en l'educació física, hem de començar a plantejar-nos no només múltiples tipus de preguntes, sinó també a familiaritzar-nos amb múltiples mètodes d'investigació, tant en el paradigma quantitatiu (amb estudis estadístics inferencials, correlacionals, metaanalítics, etc.), com en el paradigma qualitatiu (amb estudis de cas, etnogràfics, fenomenològics, etc.). Treballs de caràcter col·laborador (p. ex.: del Villar Álvarez, 1996; Devís, 1996), d'investigació-acció (ex. Fraile, 1990; Tinning, 1992), autoreflexius (Pascual, 1996), documentals o biogràfics (Evans, 1992; Lyons, 1992), entre d'altres, també han

d'incloure's de forma freqüent en el nostre repertori metodològic.

Independentment del mètode que utilitzem, la clau està en el fet que la investigació sigui disciplinada i empírica, de forma que compleixi les següents condicions: a) que el problema sigui significatiu, b) que s'utilitzi un problema sistemàtic en el qual els procediments estiguin clarament descrits i siguin vàlids i ètics, c) que es reconeguin els possibles errors i les limitacions de l'estudi, d) que els resultats tinguin una lògica interna i siguin creïbles i e) que en les conclusions es considerin possibles alternatives.

Els continguts de la investigació

La qüestió dels continguts de la investigació també és important, atès que la majoria dels estudis comencen pel què s'ha d'investigar. Fins ara, els continguts de la nostra investigació han estat relacionats majoritàriament amb el rendiment esportiu. Jo suggereixo que ampliem les nostres mires i investim temes diferents. En l'educació física, els continguts són mil i un. Per exemple, quant al seu aspecte educatiu, possibles temes d'investigació són: el currículum (explícit i ocult), la formació del professorat, l'eficàcia pedagògica, les necessitats dels alumnes i professors i la història i política de l'educació. D'altra banda, en l'àrea de jocs i esports, a més del rendiment, podem aprofundir sobre els seus aspectes socials i organitzadors, els complexos i instal·lacions esportives, les actituds i creences de públic, etc. Altres àrees paral·leles de possible interès social relacionades amb la nostra professió són: la salut, la legislació i l'administració educativa i esportiva, els mitjans de comunicació, els patrons de socialització a través de l'activitat física i l'oci, la promoció i el consum de peces de esportives i les noves tendències en l'activitat física. La llista de temes és inacabable.

Els contextos de la investigació

El context (on investigar) també s'ha de tenir en compte, no només per la seva varietat i riquesa, sinó també per la seva influència en tot esdeveniment. Tots sabem que no és el mateix practicar voleibol a la pista que a la platja. De la mateixa manera, no és el mateix estudiar un fenomen en un laboratori que en el seu context original. Tot i que jo admeto que el laboratori pugui ser útil i apropiat en certs casos, en el cas de l'educació física rarament ho és. El sentit comú ens dicta que l'educació física és més lògica estudiar-la en els seus contextos naturals, ja que és allà on s'imparteix i es practica. Molts són els contextos on podem investigar l'educació física. Exemples d'aquests contextos són: les escoles (públiques i privades) i les universitats; les instal·lacions esportives de tot tipus; els carrers, les llars, les pistes i els camps, els parcs, els patis, les zones rurals i urbanes, la muntanya i la platja, els espais aeris i aquàtics, etc. En fi, on pugui desplaçar-se l'investigador, es pot fer la investigació.

A més de la varietat contextual, cal considerar la varietat cultural. Espanya, aquesta «pell de toro», amb les seves idíl·liques illes i ciutats, és un país amb una riquesa cultural envejable. Per això, el nostre folklore nacional floreix en multitud de jocs i danses. La pilota basca o la lluita canària, les sevillanes o les sardanes i moltes altres formes de moviment i activitat física autòctona ofereixen moltes un ampli ventall de possibilitats d'investigació per a la nostra professió. Per què no aprofitar-les?

Les persones en la investigació

Les persones que s'estudien («subjectes» en el paradigma quantitatiu) i amb les quals s'es-

tudia («participants» en el paradigma qualitatiu) també tenen una gran influència a l'hora de plantejar-nos un projecte d'investigació. De fet, segons les persones que estudiem obtindrem un tipus d'informació o un altre. A qui podem estudiar en el camp de l'educació física? La resposta és senzilla: tothom; des d'atletes fins a estudiants, des de pares/mares (o persones responsables dels menors) fins a mestres (Evans, Davies & Pennney, 1996; Shopshire & Carroll, 1997). A qui més? Aquells qui practiquen qualsevol tipus d'activitat física i persones sedentàries, gent amb deficiències físiques i/o amb habilitats excepcionals. També podem examinar poblacions diferents respecte la seva edat, estatus social, gènere, zona de residència, religió, grup ètnic, etc. Convé tenir en compte, a més, la relació entre l'investigador i els «subjectes» o els «participants». Encara que corro el risc de generalitzar, diré que en el paradigma quantitatiu aquesta relació és jeràrquica. El «subjecte» no és més que un mitjà que es pot manipular, punxar, observar, drogar i explotar. En el millor dels casos, els «subjectes» surten sans de l'experiment; en el pitjor dels casos, ... D'altra banda, en estudis qualitatius, per regla general, (si considerem les pautes ètiques d'aquest paradigma), els participants no són vistos com a instruments, sinó com a valuosos contribuents i col·laboradors en l'estudi. Per a mi, aquesta diferència de tractament i consideració és crucial. (En la secció sobre «l'ètica de la investigació» explicaré això amb deteniment).

Els mitjans d'investigació

Una altra pregunta que ens hem de fer, es relaciona amb els mitjans que es necessiten per investigar. Sens dubte, en molts casos, un ha de

disposar de mitjans econòmics, ja que en aquest món tot costa. Malgrat tot, l'aspecte econòmic de la investigació no és necessàriament el més important. A vegades l'imprescindible és la preparació intel·lectual i psicològica de l'investigador i el suport professional institucional i estatal (en forma de beques per a viatges, instal·lacions, equip, premis i promocions, revistes i conferències on exposar les idees i els descobriments, etc.). En d'altres ocasions, l'essencial per a l'èxit de la investigació és tenir el suport «moral» i personal (l'alè i l'ajut) d'aquells que ens envolten. La qüestió és que els mitjans han de reflectir un canvi considerable de mentalitat.

Aquest canvi hauria de començar per nosaltres en els INEF i a les facultats i escoles d'educació. Com a exemple, podríem establir un sistema organitzat en el qual l'intercanvi d'idees i informació i la col·laboració en projectes d'investigació estigui a l'ordre del dia. D'altra banda, podríem dissenyar cursos d'investigació que proporcionin profunds coneixements i conceptes tant inductius com deductius. Els cursos d'estadística descriptiva que actualment es donen en la llicenciatura són, si em permeten dir-ho, massa bàsics i limitats perquè siguin útils. Si volem que es faci investigació de forma seriosa i contundent, hem de preparar els investigadors de forma apropiada i donar-los uns coneixements amplis i múltiples de tipus paradigmàtic, filosòfic i eticopolític. Un altre exemple del que podríem fer és planificar certes fites d'investigació nacional. Això, és clar, implica la identificació de preguntes o problemes clau, l'acord mutu entre les parts interessades, la construcció d'una estructura estratègica de suport i mitjans tant econòmics com polítics.

La tecnologia és un altre dels mitjans que es considera essencial a l'hora d'investigar. Aquí també hem d'adonar-nos que si bé és veritat que en alguns ca-

sos la tecnologia és necessària, en molts altres no és tan necessària com sembla. És més, la nostra percepció mitificada de la tecnologia pot inclús impedir-nos portar a terme tasques investigadores. M'explico: la tecnologia és cara, complexa i, a vegades, poc accessible; a més, el seu ús requereix un coneixement especialitzat. Això doncs, ens crea problemes a l'hora d'utilitzar-la. Però el veritable obstacle consisteix en el fet que molta gent creu que la investigació només pot (i deu) portar-se a terme per la via tecnològica. Per tant, si no es disposa de tecnologia (o coneixement per al seu ús), sembla que no es pugui investigar. En realitat, això no és així. La història és plena d'exemples en els quals impressionants i transcendents treballs d'investigació s'han elaborat simplement amb la capacitat creadora de l'investigador i amb mitjans tan elementals com un llapis i un paper. De fet, en l'estudi de l'educació física, en molts casos, paper i llapis o potser un cronòmetre i un metre és l'únic que es necessita. El nostre enginyer és més important que qualsevol màquina.

Però, potser el canvi de mentalitat més fonamental s'ha de produir personalment. Hem de començar a adonar-nos-en que la investigació no és quelcom designat exclusivament als «experts» (un grup d'intel·lectuals amb bates blanques i ulleres grans que sempre saben el que és bo per als altres). La paraula «expert» té un significat més mitològic i ideològic real. Si ho pensem planerament, tots som experts en alguna cosa (per exemple, en els nostres contextos, en les nostres pròpies vides, en la nostra matèria d'ensenyament), i estic segur que tots tenim preguntes respecte certs aspectes en aquestes àrees. Per què no comencem per aquí?

La política i ideologia de la investigació

Un cop considerades les vessants filosòfica i metodològica de la investigació, cal ampliar el nostre marc conceptual i entrar en el terreny ideològic polític. La investigació, sigui de la naturalesa que sigui (igual que el coneixement que aquesta produeix), no és neutra. Les preguntes que fem, el temes que investiguem, les vies d'accés que ens obren o ens les tanquen i les persones que estudiem o aproven els nostres projectes, entre d'altres factors, tenen un caràcter eminentment polític. És a dir, tota investigació es veu afectada per una dinàmica de lluita per l'obtenció del poder i recursos. Des d'aquesta perspectiva, la investigació serveix certs interessos creats, de manera que beneficia uns i perjudica altres.

Jo m'adono que aquesta afirmació és controvertida i, com la caixa de Pandora, introdueix una sèrie de factors que compliquen de manera ostensible l'ingenu concepte que la investigació és simplement un asèptic procés metodològic. Des d'un punt de vista crític, sens dubte més ampli i realista, hem de qüestionar-nos la investigació en relació a les seves procedències i provisions, als seus impulsos i impulsors, als seus protocols i protectorats, als seus profits i productes. En aquest sentit, és imperatiu que ens fem les següents preguntes: quin tipus de coneixement crearem? Quin tipus d'investigació? Qui afecta? Com els afecta? Quines preguntes i mitjans han facilitat el seu descobriment? Quines són les seves finalitats evidents i ocultes? Quins són els interessos creats, perpetuats o posats en perill?

Com diria el filòsof francès Michel Foucault, el coneixement —i per extensió, la investigació— és poder. Si parlem de forma metafòrica, el coneixement és com un metall preciós que es

pot intercanviar per prestigi, privilegi i potestat; i és precisament per això que, com l'or, el coneixement es regula i s'acumula a les arques de l'Estat.

Però, no anem tan lluny i cenyim-nos al nostre coneixement immediat (els INEF i les facultats d'educació) i, respecte a aquestes institucions, preguntem-nos: Quantes d'elles posen més èmfasi en els aspectes sociocrítics de l'ensenyament de l'educació física que en els aspectes kinesiològics i de rendiment esportiu? Quantes d'elles ofereixen cursos d'investigació qualitativa (ja no a títol de llicenciatura —la resposta aquí és clara— sinó inclús a títol de doctorat)? I, malgrat tot, no és cert que la majoria d'aquestes institucions (sinó totes) ofereixen cursos d'estadística? Com és que la investigació quantitativa es considera més prestigiosa i més vàlida que la qualitativa? Quines creences i pràctiques socials reforça o debilita aquest paradigma? Com és que, en el nostre país, els estudis de rendiment esportiu (estudis que, per cert, són en la seva gran majoria positivistes) són els que més es porten a terme i els que més es publiquen? Qui «apadrina» o subvenciona aquests estudis? A quin cost o benefici i per a qui? Quins són els missatges explícits i implícits d'aquests estudis?

Pensem per un moment què passaria si les coses fossin al revés, si el paradigma crític-qualitatiu dins el marc sociotransformatiu (com el professor Evans va suggerir ahir) fos el dominant: quines serien les conseqüències?. Quin tipus d'educació física es donaria a les escoles, als INEF i a les facultats i escoles d'educació? Quin seria l'impacte esportiu tradicional. Qui es beneficiaria o es perjudicaria en aquest cas? Quines forces i interessos es posarien en marxa per enderrocar aquesta ideologia alternativa i reconquerir el poder? Quin impacte tindria

aquesta lluita pel domini ideològic en la nostra professió? Independentment de les respostes a aquestes preguntes, és obvi que els aspectes ideològicopolítics no poden ignorar-se, perquè, quan es tracta de coneixement o d'investigació, sempre hi ha un superior i un subordinat, alguna cosa que avança i alguna cosa que retrocedeix, algú que guanya i algú que perd (Evans, 1992; Fernández-Balboa, 1993).

L'ètica de la investigació

Un dels assumptes menys discutits en el camp de la investigació és l'ètica. Quan parlem d'ètica, ens referim a un sistema d'acords i normes entre els membres d'una comunitat o professió amb el fi d'assegurar el seu èficac funcionament i assolir les fites significatives de forma eficient i apropiada. L'ètica, per tant, es pot definir en funció dels valors que aquestes normes i acords comunitaris comporten. Quins són els valors ètics en la investigació?

Sens dubte, un d'aquests valors ha de ser l'honestedat. Buscar i dir la veritat és un principi fonamental i vital, una condició *sine qua non* de la investigació. Jo sé que la majoria dels investigadors són honestos. Malgrat tot, estic segur que ningú aixecarà les celles alarmat si dic que un nombre significatiu d'estudis publicats en revistes espanyoles, presumptuosament per autors espanyols, són simples còpies i traduccions d'estudis d'autors estrangers, o si afirmo que múltiples estudis publicats per autors espanyols manquen de rigor empíric o si exposo que un nombre extens d'estudis d'investigació en el nostre camp està basat en dades i/o resultats falsificats. Com tumors malignes, aquestes pràctiques perni-

cioses i nefastes emmalalteixen, degraden i maten. És per això que hem de rebutjar-les i eradicar-les, tal i com ho faríem amb un membre cancerós, sense dubtes i sense pietat.

Un altre valor ètic és el *benefici aportat a la majoria de les persones* (si no a totes) que estan involucrades en i afectades per les nostres pràctiques empíriques. Tot i que els estudis d'investigació tenen com a finalitat última trobar la veritat, segons el meu parer, aquesta recerca no és justificada (ètica) si, en el procés o en el resultat, es fa mal a una sola persona. Des del meu punt de vista, el dret de la persona ha de tenir preferència al trobament del coneixement. En altres paraules, la meua pròpia ètica (moralitat) em dicta que el coneixement al qual ha d'arribar-se per mitjà de la manipulació, el dany, l'engany o l'abús, és coneixement que hem de sacrificar. Però encara diré més, no fer mal a la persona no és suficient, el que hem d'intentar és beneficiar-la.

Això requereix donar alguna cosa a canvi (ensenyar alguna cosa positiva, compartir els beneficis de la nostra investigació, etc.); defensar els drets tals com la privacitat, la llibertat, l'anonimat, la confidencialitat, la seguretat i la salut; i inclús, com ja he dit abans, actuar com a advocats i defensors de causes justes. Això, sens dubte, requereix coratge.

El tercer valor ètic que vull discutir és el *rigor empíric*. Un projecte d'investigació sense rigor científic no es pot considerar ètic. Aquests criteris de rigor són: 1) *validesa interna o credibilitat* (2) de l'estudi, és a dir, mesurar el que es pretén per mitjà d'instruments adequats i calibrats en el context adequat, en les condicions adequades, de forma que es pugui establir amb confiança que els errors d'instrumentalització, observació i mesura s'han reduït a un mínim. 2) *Validesa externa* (ge-

neralització) o *aplicabilitat* dels resultats a altres contextos i a altres grups de persones, atès que en el nostre estudi les mostres de població utilitzades han estat seleccionades a l'atzar (en els estudis positivistes) i les característiques de les variables, dels participants i del context han estat descrites amb detall, 3) *Replicabilitat* del disseny i dels resultats, de manera que demostrarem, d'una banda, una considerable consistència en els mètodes de recollida i anàlisi de dades i, d'altra banda, una sòlida estabilitat de les dades obtingudes, dels contextos examinats i de les persones involucrades. 4) *Objectivitat o neutralitat* dels punts de vista dels resultats, de manera que assegurem que les perspectives errònies i interessos personals, tant dels que subvencionen la investigació com dels que la realitzen i hi participen, s'han anul·lat o manifestat de forma explícita.

A tot això, hi podem afegir algunes preguntes que poden ajudar-nos a l'hora de plantejar-nos l'ètica d'un estudi. Per exemple, quin dret tenim a investigar certs temes i certes persones? En cas de conflicte, com hem de resoldre-ho? Els fins, justifiquen els mitjans? Els mitjans són ètics? Si trobem alguna cosa que va en contra dels nostres interessos, tindrem el valor d'exposar-ho? Quina rellevància a curt i a llarg termini tindrà el nostre estudi? Quines conseqüències tindrà l'estudi per a la professió i per a la societat? Lamentablement, aquestes i altres preguntes semblants són difícils de respondre, perquè en l'educació física espanyola no tenim un codi ètic d'investigació. Jo proposo que en constituïm un tan aviat com sigui possible (3), acompanyat per un sistema de jurats «cecs» i consells de revisió interna que avaluin i guïen de forma anònima les tasques investigadores en el nostre camp. Això, sens dubte, ajudarà a disminuir el problema

(2) Fernando del Villar Álvarez (1994), La credibilitat de la investigació qualitativa en l'ensenyament de l'educació física, *Apunts* 37, 26-35.

de la deshonestedat i anirà en benefici de les persones i incrementarà la qualitat i el rigor de molts dels nostres estudis.

Qüestions pràctiques de la investigació

El coneixement no serveix de gaire si no es porta a la pràctica. Tots tenim un llibre o dos a les nostres prestatgeries que mai hem llegit, potser ni tan sols l'hem obert i que probablement mai llegirem. Aquests llibres estan aquí (el coneixement que contenen està al nostre abast) i, malgrat tot, és com si no existissin.

No cal dir que l'aplicació del coneixement no és cosa fàcil, ja que són molts els factors que intervenen en el procés. Unes vegades es necessiten decisions estratègiques, compromisos polítics i inclús imposicions legals per portar-la a terme. En aquests casos, és necessària una complexa estructura capaç de posar el procés en marxa. Paradoxalment, en altres ocasions, l'aplicació i difusió del coneixement són bloquejats a propòsit per autoritats, els interessos de les quals es veurien perjudicats si el coneixement es fes públic. Sòcrates i Copèrnic, per exemple, podrien donar-nos lliçons magistrals respecte a això.

A l'hora de plantejar-nos la posada en pràctica de la investigació, també hem de preguntar-nos: quin serà l'abast d'aquest coneixement acabat de trobar? Qui hi tindrà accés? Qui l'impartirà? On i a quins nivells s'impartirà? Com s'impartirà? A quines parts d'aquest coneixement se'ls donarà prioritat? Per què? Per quines vies es distribuirà? Amb quines finalitats s'aplicarà? Un cop més, la resposta a aquestes qüestions no és senzi-

lla. Des del meu punt de vista, i si m'atenc a l'origen etimològic i semàntic de la nostra professió («educació física»), el mitjà educatiu, no el del rendiment esportiu, sembla ser el més apropiat. La particularitat d'un rècord a la pista o una victòria a la pista, malgrat l'orgull vicari que pugui proporcionar-nos, no es pot comparar amb el desenvolupament físicocívic de la majoria dels membres de la nostra societat. Si realment volem que l'educació física avanci, hem de sobreposar-nos al culte a l'èlit i centrar els nostres esforços investigadors en l'aspecte pedagògic de l'educació física a l'escola i en la formació del professorat. Si no, ens passarà, com es deia del regent durant la infància del rei Lluís XV: que tenia tots els talents menys el talent d'usar-los.

Epíleg

Després d'aquest plantejament general respecte a la investigació en l'educació física, vull terminar la meua exposició examinant les conseqüències de la nostra tradicional apatia en les tasques d'investigació. Així doncs, he de formular les següents preguntes: Què passaria si no creéssim un programa seriós d'investigació en l'educació física en l'aspecte nacional? Què seria de la nostra professió? Què seria de nosaltres?

De fet, el que passaria ja està passant. Si continuem amb la nostra passivitat professional, sense preocupar-nos pel futur, seguirem obtenint els mateixos pobres resultats que fins ara. D'una banda, l'educació física espanyola seguirà anant a remolc d'altres països; d'altra banda, el que prepotentment anomenem «professionals» seguiran sent simples tècnics, re-

legats a aplicar i consumir el coneixement que altres (els veritables professionals) generen i regulen en llocs llunyans. Curiosament, això és com la compra d'un cotxe usat: rarament podem estar segurs de qui l'ha conduït, en quin estat es troba i quant durarà. Malgrat tot, la diferència està en el fet que quan es tracta d'un cotxe usat, la majoria de nosaltres faria preguntes sobre la seva procedència i condició i mostraria una actitud sospitosa i escèptica. Pel contrari, com que consumim un «coneixement de segona mà», la majoria de la gent actua crèdulament i càndidament.

Sense un programa ampli i seriós d'investigació, el professorat espanyol a les escoles i a les universitats, seguirem donant-nos cops de cap, amb poques opcions de futur i amb poca confiança en que allò que ensenyem és apropiat per a les nostres cultures i la nostra societat. Sens dubte, la tasca que ens espera és dura i complexa, però no ens queda altre remei que invertir-la amb coratge, ja que no es tracta només del nostre prestigi i progrés professional, sinó també de la nostra pròpia supervivència. Invertir, doncs, és vital.

Dit això, és obvi que, si volem anomenar-nos professionals, si volem prosperar, si volem permetre'ns el luxe d'abdicar a les responsabilitat del nostre lloc, no podem permetre'ns el luxe de delegar la investigació a estranys i estrangers, ni tampoc que altres facin la nostra tasca. De fet, no ens queda més remei que començar a planificar, perfeccionar i polir una sòlida estructura d'investigació en l'educació física a la qual podem anomenar «nostra» i l'impacte de la qual s'assenta en l'àmbit internacional. Això hem de fer-ho nosaltres, no uns altres.

Està clar, construir una sòlida estructura requerirà temps, esforç, visió, reflexió i col·laboració. Com a contrapartida, malgrat la immensitat i complexitat de la nostra empresa i dels obstacles i incerteses del camí, jo estic convençut que pas a pas, pedra a pedra, persona a persona, amb constància i compromís, ho aconseguirem. Així doncs, hem de posar les nostres mires en el demà i ens hem d'imaginar les immenses possibilitats que ens esperen. Ens hem d'imaginar que a cada escola, a cada barri, a les pistes i als gimnasos, als INEF i a les escoles i facultats d'Educació, la tasca dels nostres llicenciats i diplomats és digne i significatiu perquè està basat en la investigació. Comencem a sentir la satisfacció del deure acomplert, de la tradició creada, de l'esquerda oberta, del camí caminat. «Al andar se hace camino», deia Machado.

I diuen que per caminar cent mil llegües, s'ha de donar el primer pas. Bé, estimats col·legues, el meu sincer i humil desig és que l'índex preliminar que he delineat aquí sigui aquest primer pas en aquesta aventura fascinant. La tasca és lloable i el premi, sens dubte, val la pena. Amb això a la ment, amb l'esperit d'esperança i del demà en els nostres cors, posem les ments i mans a l'obra: «La investigació en l'educació física espanyola»: Capítol I...

Bibliografia

BRUSTAD, R. (1997). A critical postmodern perspective on knowledge development in human movement. A J.M. Fernández-Balboa (Ed.), *Critical postmodernism in human movement, physical education,*

(3) De model, ens poden servir de les Associacions americanes d'antropologia i sociologia: American Sociological Association (1989), *Code of ethics*, Washington, DC: Author. American Anthropological Association (1990), *Professional ethics: statements and procedures for the American Anthropological Association*, Washington, DC: Author.

- and sport (pp. 87-98). Albany, NY: SUNY.
- CAMERINO, O. (1995). *Integració Metodològica en la Investigació de l'Educació Física*. Lleida: Saladrigues
- DEL VILLAR ÁLVAREZ, F. (1994). La credibilidad de la investigación cualitativa en las enseñanzas de la educación física. *Apunts*, 37, 26-35.
- DEL VILLAR ÁLVAREZ, F. (1996, Ed.). *La investigación en la enseñanza de la educación física*. Cáceres: Universidad de Extremadura.
- DEVIS DEVIS, J. (1996). *Educación física, deporte y curriculum: Investigación y desarrollo curricular*. Madrid: Visor Dis. S.A.
- EVANS, J. (1993, Ed.). *Equality, education and physical education*. Philadelphia: The Falmer Press.
- EVANS, J. (1992). A short paper about people. Power and educational reform. Authority and representation in ethnographic research. Subjectivity, ideology and educational reform: The case of physical education. A A.C. Sparkes (Ed.). *Research in physical education and sport: Exploring alternative visions* (pp. 248-270). London: The Falmer Press.
- PASCUAL BAÑOS, C. (1996, Novembre). *Reflecting on teaching a course in physical education teacher education*. AIESEP International Seminar.
- SCRATON, S., & FLINTOFF, A. (1992). Feminist research in physical education. A A.C. Sparkes (Ed.). *Research in physical education and sport: Exploring alternative visions* (pp. 167-187). London: The Falmer Press.
- SHROPSHIRE, J., & CARROLL, B. (1997). Family variables and children's physical activity: Influence of parental exercise and socio-economic status. *Sport, Education and Society*, 2(1), 95-116.
- SPARKES, A.C. (1997). Ethnographic fiction and representing the absent other. *Sport, Education and Society*, 2(1), 25-40.
- SPARKES, A.C. (1992). The paradigms debate: An extended review and a celebration of difference. A A.C. Sparkes (Ed.). *Research in physical education and sport: Exploring alternative visions* (pp. 9-60). London: The Falmer Press.
- TINNING, R. (1992). Action research as epistemology and practice: Towards transformative educational practice in physical education. A A.C. Sparkes (Ed.). *Research in physical education and sport: Exploring alternative visions* (pp. 180-209). London: The Falmer Press.
- FRAILE ARANDA, A. (1990). Investigación-acción en la educación corporal. A G. Pérez Serrano (Ed.), *Investigación-acción en el medio social y educativo*. Madrid: Dykinson.
- LYONS, K. (1992). Telling stories from the field? A discussion of an ethnographic approach to researching the teaching of physical education. A A.C. Sparkes (Ed.). *Research in physical education and sport: Exploring alternative visions* (pp. 167-187). London: The Falmer Press.

Notes de l'autor

1. El meu més sincer agraïment a la Dra. Carmena Pascual Baños per la seva generosa i eficaç ajuda amb les revisions d'aquest manuscrit.
2. Aquest manuscrit fou presentat al "I Encuentro de Profesores Universitarios de Didáctica de la Educación Físico-Deportiva" patrocinat per l'Institut Andaluz del Deporte (Málaga, 16 de maig 1997).